

УДК 323.2:324:061.2(4-15)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-23>

Василь Чернописький
ORCID: 0000-0002-0417-2585

ЛОБІЗМ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПРИКЛАД КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Дослідження присвячене аналізу лобізму неурядових організацій у контексті демократичних трансформацій, із фокусом на країнах Вишеградської групи та практичних значеннях для України. Лобізм розглядається з точки зору «обмінного» (quid pro quo) та «інформаційного» підходів, де останній набуває особливого значення в умовах трансформаційних демократій. У таких системах неурядові організації виступають не лише як групи тиску, а як «акторів, що формують політичні рішення», забезпечуючи державу експертизою, аналітикою та інструментами формування рішень. Концепт «законодавчої субсидії» підкреслює їхню роль у підсиленні інституційної спроможності держави через надання знань і підтримку політичних союзників.

Особливу увагу приділено проблемі прозорості лобіювання та його суспільного сприйняття, де зберігається ототожнення з корупційними практиками. Це зумовлює необхідність чіткого розмежування між комерційним лобізмом і громадянською адвокацією. Порівняльний аналіз Вишеградських країн демонструє різні моделі регулювання: від комплексної системи прозорості у Чехії до частково інституціоналізованого підходу Польщі та відсутності системного регулювання у Словаччині й Угорщині. Встановлено, що ефективність впливу неурядових організацій залежить від поєднання інституційних умов, прозорості правил і політичного контексту.

Виділено чотири основні стратегії впливу: інституційне, непряме, коаліційне та міжнародне лобіювання, ефективність яких змінюється залежно від стадії демократичної трансформації. Узагальнення досвіду дозволяє сформулювати рекомендації для України, зокрема щодо необхідності пропорційного регулювання, запровадження «слідів впливу» та забезпечення захисту громадянського простору. Підкреслено, що лише за умов прозорості та довіри лобізм може функціонувати як легітимний інструмент демократичного врядування.

Додатково обґрунтовано, що роль неурядових організацій у політичному процесі виходить за межі безпосереднього впливу на нормотворення, охоплюючи формування суспільного порядку денного, підвищення рівня громадянської участі та зміцнення демократичної легітимності інститутів влади. У кризові періоди або за умов обмеження формальних каналів взаємодії саме громадянський сектор здатен забезпечити альтернативні механізми впливу через мобілізацію суспільства та використання міжнародних інструментів захисту прав. Це підкреслює необхідність розглядати лобізм не лише як інструмент впливу, а як складову ширшої екосистеми демократичного врядування.

Ключові слова: політичні системи, політичні процеси, лобізм, інституційні чинники, громадянське суспільство, неурядові організації, Вишеградська група, європейська інтеграція.

Вступ. В умовах сучасних демократичних трансформацій лобізм набуває дедалі складнішого та багатовимірного характеру, поєднуючи як інструменти представництва інтересів, так і механізми передачі знань у процесі формування публічної політики. У науковій літературі він традиційно пояснюється через дві ключові моделі: «обмінну», що акцентує на ризиках корупційного впливу, та «інформаційну», яка розглядає лобізм як канал постачання експертизи й аналітики для державних рішень. Особливої ваги інформаційний підхід набуває у трансформаційних демократіях, де державні інститути потребують зовнішньої підтримки

у вигляді політичної аналітики, проектів рішень і мобілізації суспільної підтримки. У цьому контексті неурядові організації виступають не лише як групи тиску, а як своєрідні «постачальники політик» чи «акторів, що формують політичні рішення», сприяючи підвищенню інституційної спроможності держави.

Водночас проблема лобізму полягає не лише у його функціональному значенні, а й у сприйнятті: у суспільній свідомості він часто ототожнюється з непрозорими або корупційними практиками. Це зумовлює необхідність чіткого розмежування між комерційним лобізмом і громадянською адвокацією, а також формування прозорих правил взаємодії між державою та групами інтересів. Особливо актуальним це є для країн Центрально-Східної Європи, де процеси демократичної консолідації супроводжуються пошуком ефективних моделей регулювання впливу на політичні рішення.

Таким чином, дослідження лобізму неурядових організацій потребує комплексного підходу, що враховує як теоретичні моделі впливу, так і інституційні умови їх реалізації. Аналіз цих процесів дозволяє краще зрозуміти роль громадянського суспільства у формуванні політики, а також визначити умови, за яких лобізм може виступати легітимним і ефективним інструментом демократичного врядування.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати особливості, моделі та інституційні умови лобістської діяльності неурядових організацій у країнах Вишеградської групи з урахуванням їх ролі у процесах демократичної трансформації, а також визначити вплив правового регулювання і прозорості на ефективність та легітимність цього процесу.

Завдання дослідження:

- розкрити теоретичні підходи до розуміння лобізму, а також концепцію «законодавчої субсидії»;
- визначити специфіку лобістської діяльності неурядових організацій у трансформаційних демократіях та їх роль у формуванні публічної політики;
- проаналізувати відмінності між адвокацією та комерційним лобізмом і обґрунтувати необхідність їх чіткого розмежування;
- дослідити правові режими регулювання лобізму в країнах Вишеградської групи (Чехія, Польща, Словаччина, Угорщина) та оцінити рівень їх прозорості й ефективності;
- виявити основні форми та стратегії впливу неурядових організацій (інституційне, непряме, коаліційне та міжнародне лобіювання);
- проаналізувати взаємозв'язок між прозорістю лобіювання, ризиками корупції та якістю державного управління;
- оцінити вплив політичного контексту (демократична консолідація, кризи, обмеження громадянського простору) на можливості лобіювання;
- сформулювати практичні рекомендації для України щодо розвитку ефективного та прозорого регулювання лобістської діяльності з урахуванням досвіду Вишеградських країн.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що дозволяють всебічно та ширше дослідити тему. Серед методів: порівняльно-правовий метод застосовується для аналізу законодавчих підходів до регулювання лобізму в країнах Вишеградської групи та в Україні, виявлення спільних рис і відмінностей правових режимів; інституційний аналіз використовується для дослідження ролі державних інституцій і неурядових організацій у процесі формування публічної політики, а також їх взаємодії в умовах демократичної трансформації; системний підхід – дозволяє розглядати лобізм як комплексне явище, що включає правові, політичні та соціальні елементи, а також їх взаємозв'язок; метод case study – застосовується для вивчення конкретних прикладів впливу неурядових організацій з метою виявлення ефективних стратегій лобіювання; контент-аналіз – використовується для опрацювання наукових джерел, звітів міжнародних організацій

та нормативно-правових актів щодо лобізму і адвокації; синтез – дозволяє систематизувати отримані результати дослідження, сформулювати загальні висновки та рекомендації. Сукупність цих методів дозволяє комплексно дослідити лобістську діяльність неурядових організацій, її правове регулювання та практичну ефективність у різних політичних системах.

Результати та обговорення. У сучасній міждисциплінарній літературі лобізм зазвичай інтерпретується через дві основні пояснювальні моделі: «обмінну/квазікорупційну» (*quid pro quo*) та «інформаційну» (як канал постачання знань, експертизи та ресурсів у політичний процес). Огляд емпіричних моделей лобіювання в політичній економії, здійснений Матільдою Бомбардіні та Франческо Треббі, прямо засвідчує, що значна частина теоретичного інструментарію тривалий час зосереджувалася на логіці *quid pro quo*, тоді як у суміжних дисциплінах часто домінує інформаційний підхід, де ключовим ресурсом виступає асиметрія інформації та експертизи між групами інтересів і державою [7, с. 24–25].

Для неурядових організаційв трансформаційних демократіях інформаційна логіка має особливе значення: державні інституції перебувають у процесі реформування та водночас потребують зовнішніх «постачальників політик» – аналітики, порівняльного досвіду, проєктів нормативних рішень і мобілізації підтримки. Окремий впливовий концепт, який особливо придатний для опису ролі неурядових організацій, запропонували Р. Голл та А. Дірдорф. На їх думку лобізм є не стільки як «купівля голосів», а швидше «законодавчою субсидією» (*legislative subsidy*) – надання політичним союзникам інформації, політичної розвідки та законодавчої праці, щоб допомогти їм досягти власних цілей [12, с. 73–74].

У трансформаційних умовах це означає, що неурядові організації впливають не лише через зовнішній тиск, а й через підсилення внутрішньої спроможності держави – коли їхні експертні напрацювання інтегруються в логіку ухвалення рішень. Проблема, однак, полягає в прозорості: коли лобіювання відбувається без видимих правил, воно може створювати асиметрію доступу і підозру в недоброчесному впливі. Книга «Transparent Lobbying and Democracy» пропонує аналітичний підхід, у межах якого зіставляються сценарії «без лобіювання», «непрозорого» та «прозорого» лобіювання; при цьому підкреслюється, що непрозорість підвищує ризики корупції й неефективності держави, а оцінка регулювання має базуватися на його результативності та оптимальності [15, с. 136–137].

Українські дослідження підкреслюють принципову відмінність між адвокацією та комерційним лобізмом. Зокрема, Український незалежний центр політичних досліджень (2023) звертає увагу на ризики їх змішування та обґрунтовує потребу у чітких межах, які запобігатимуть використанню регуляторних механізмів як інструменту тиску на громадянське суспільство [1].

Так, В. Сергєєв, в своїй роботі робить акцент на місці неурядових організацій в процесах лобіювання владних структур і на інструментах впливу громадського сектору [4, с. 6–7]. А сучасніші українські праці, наприклад стаття І. Вахович і Д. Смолич про можливості адвокації та лобіювання інтересів підприємництва неурядових організацій, відображають уже післяреформний інтерес до інституціоналізації та практичних форм впливу [2, с. 39–40]. Таким чином, поняття «лобізм неурядових організацій» потребує розмежування: воно може позначати як професійне представництво інтересів, так і ширшу громадянську адвокацію та участь; його ефективність і легітимність обумовлюються прозорістю контактів, інституційними правилами, політичним контекстом і спроможністю неурядових організацій інтегрувати різні канали впливу.

Тема лобізму неурядових організацій у країнах Вишеградської групи є водночас методологічно складною і політично чутливою. Складність полягає в тому, що «лобізм» серед народу часто ототожнюють з корупційним впливом, тоді як у демократичній теорії та практиці він також означає легітимне представництво інтересів і передачу знань у процес

публічної політики. Політична чутливість зумовлена тим, що в Центрально-Східній Європі регулювання впливу на державні рішення відбувається паралельно з процесами демократичної консолідації, а в певні періоди – з ознаками демократичного ослаблення й суспільної поляризації, коли «анти-лобістська» риторика може бути використана як інструмент дискредитації громадянського сектору. У своїх звітах (щодо країн) що стосується верховенства права, Європейська комісія прямо вказує на погіршення умов для громадянського суспільства в окремих країнах, включно з риторикою, що маркує окремі організації як «ворогів» чи «іноземних агентів» [22, с. 35–36].

Аналіз Вишеградських країн показує, що «лобізм неурядових організацій» фактично існує як набір впливових практик, проте правові режими, що визначають його видимість, істотно різняться.

Чехія є найяскравішим прикладом переходу до комплексного прозорого режиму саме у 2024–2025 роках. Єврокомісія у звіті 2024 року фіксувала, що законодавство про лобізм було підготовлене урядом і перебуває в парламентській процедурі [19].

У Чехії простежується ефективність коаліційного «інституційного лобіювання» у сфері прозорості й антикорупції. Так, чеська громадянська коаліція неурядових організацій та експертів *Rekonstrukce státu* прямо пов’язує свою діяльність із просуванням законодавчого пакета відкритості, а реєстр договорів став одним із його ключових інституційних результатів.

Щодо впливу неурядових організацій, можна згадати, що законодавство про лобізм постає як результат поєднання міжнародних рекомендацій і внутрішніх вимог до прозорості. Єврокомісія у 2024 році відзначає, що уряд схвалив відповідний законопроект у березні після «екстенсивних консультацій», із включенням «слідів впливу». Важливо, що джерелами інформації для цієї оцінки виступають не лише державні органи, а й неурядові організації (Transparency International, *Rekonstrukce státu*), що свідчить про їхню інтегровану роль у виробленні політики [19].

У термінах теорії лобізму це можна розглядати як приклад «законодавчої субсидії»: неурядові організації надають державі інформацію та інструменти прозорості, тоді як держава інституціоналізує їх у правовому полі [12, с. 80–81].

Чеський закон № 168/2025 Sb. «*Zákon o regulaci lobbování*» формує іншу, більш «інфраструктурну» модель прозорості. По-перше, він вводить обов’язкову реєстрацію в RELOB і визначає лобістський період як два півріччя календарного року (1.01–30.06 і 1.07–31.12), після яких лобіст зобов’язаний упродовж 30 днів подати декларацію про лобістські контакти, включно з тим, кого лобіювали, щодо яких документів, у чій інтересах і з якою метою [17]. По-друге, відповідно до закону, «лобіювані» (посадові особи та органи влади) зобов’язані фіксувати інформацію про лобістський вплив у супровідних матеріалах до правових актів і парламентських документах, що забезпечує формування «сліду впливу» у процесі нормотворення. По-третє, санкції мають градацію: від 50 000 крон за порушення окремих обов’язків до 300 000 крон за ширший набір порушень та до 1 000 000 крон або до 3% вартості активів юридичної особи у визначених тяжких і повторних випадках (зокрема за лобіювання без реєстрації або повторні/умисні порушення щодо декларацій) [25].

Таким чином, Чехія рухається від моделі з низькою прозорістю контактів без спеціального правового регулювання до режиму, в якому прозорість інституціоналізується через реєстри та санкції [19].

Польща зберігає раннє регулювання (Закон 2005 року), але воно фокусується більше на «професійній» лобістській діяльності. Закон запроваджує обов’язки документування та щорічного оприлюднення інформації про вплив професійних лобістів, а також фінансові санкції за здійснення професійного лобізму без реєстрації [23]. Закон визначає «лобістську

діяльність» як дії законними методами, спрямовані на вплив на органи публічної влади в процесі творення права, а також вводить поняття «професійної лобістської діяльності» як оплачуваної діяльності на користь третіх осіб (це підтверджується також аналітичними оглядами Європарламенту, які підкреслюють саме цю «професійну» спрямованість польського закону) [14].

У Польщі логіка регулювання звужує сферу охоплення реєстру, фокусуючись переважно на професійних лобістах, унаслідок чого значна частина громадянської адвокатури неурядових організацій може не підпадати під формалізований облік, що має наслідки для прозорості некомерційних взаємодій. Щодо реєстрів Польща демонструє фрагментацію: за оцінкою Єврокомісії (2024), на практиці функціонують три окремі лобістські реєстри – урядовий, сеймовий і сенатський; при цьому контроль за урядовим лобіюванням здійснює Міністр внутрішніх справ і адміністрації, тоді як парламентські контакти перебувають під наглядом відповідних палат [21].

Це означає, що «єдине вікно» прозорості контактів відсутнє, а неурядові організації, які працюють з різними центрами влади, для повної прозорості мають орієнтуватися у кількох режимах. У польському праві звітність щодо лобіювання має чітко адміністративну природу: керівники апаратів органів влади визначають правила взаємодії з професійними лобістами та документування контактів; окремо передбачено обов'язок щорічного оприлюднення в системі VIP (Biuletyn Informacji Publicznej) інформації про лобістську активність за попередній рік із деталізацією тем, суб'єктів, форм впливу та їх оцінки у нормотворчому процесі [23].

Польське законодавство встановлює фінансові санкції за здійснення професійного лобізму без реєстрації – у межах від 3 000 до 50 000 злотих; повноваження щодо їх застосування належать міністру, відповідальному за сферу публічної адміністрації. Водночас європейські оцінки верховенства права наголошують на потребі подальшого розвитку механізмів доброчесності (контакти, «оберткові двері») та вдосконалення прозорості, що свідчить про відмінність між формальним існуванням закону та ефективним усуненням регуляторних прогалин [21].

Щодо впливу неурядових організацій на процеси прийняття рішень, можна згадати кілька прикладів. У січні 2012 року уряд Польщі підписав АСТА (Anti-Counterfeiting Trade Agreement) – міжнародну угоду, спрямовану на захист прав інтелектуальної власності. Критики вважали, що вона може обмежити свободу інтернету, посилити контроль за користувачами та створити ризики цензури. Як результат – люди вийшли на протести. Кампанії проти АСТА 2012 року ілюструють, як громадянське суспільство здатне швидко трансформувати інформаційну мобілізацію у вплив на рішення уряду. Повідомлялося, що Дональд Туск закликав європейських лідерів відхилити АСТА, фактично переглянувши попередню позицію; паралельно агентські джерела фіксували «замороження» ратифікації до зняття сумнівів і визнають брак належних консультацій [16]. Інший приклад – хвиля протестів 2020 року, викликана рішенням Конституційного трибуналу щодо абортів, переросла у ширші вимоги щодо верховенства права та захисту прав людини. Amnesty International у своїй заяві (листопад 2020) пов'язує це рішення з загальнонаціональними протестами, очолюваними жіночими правозахисними групами, і водночас фіксує проблеми надмірного застосування сили та криміналізації мирних зібрань [18, с. 2–3].

З позиції демократичних трансформацій цей випадок демонструє, що вплив неурядових організацій і рухів виходить за межі окремих політичних рішень і охоплює питання легітимності інституцій – довіри до конституційного правосуддя, стандартів прав людини та меж поліцейського примусу. Резолюція Європарламенту від 26.11.2020 визначає ситуацію як «де-факто заборону» і інтегрує її у ширший контекст прав і верховенства права, тим самим підсилюючи міжнародний вимір адвокатури [5].

Приклад Польщі показує, як масова мобілізація та кампанії громадської думки (від АСТА 2012 до протестів 2020 року) поєднуються з процедурною адвокацією стандартів нормотворення, включно з вимогами до консультацій, зафіксованими Європейською Комісією [16].

Словаччина демонструє протилежну крайність: комплексний закон про лобіювання станом на 2024–2026 роки в країні відсутній. За оцінкою Єврокомісії 2024 року, прогрес у сфері регулювання лобіювання відсутній, хоча уряд декларує намір запропонувати законодавчі зміни протягом мандату, чіткого таймлайну не встановлено, а дебати варіюються від запровадження обов'язкового закону до впровадження необов'язкових правил [22].

Документ також підкреслює, що з 2020 року Словаччина неодноразово «повторювала і відкладала» зобов'язання ухвалити нові правила, і тому лобіювання залишається нерегульованим. У Словаччині існували законопроектні спроби, які містили розвинені елементи реєстрового та звітного режиму. Наприклад, проект «*o lobingu*», розміщений на сайті Національної ради, описує «центральный список лобістів» і кварталну звітність лобіста щодо лобістських контактів, включно з датою, способом контакту, органом влади і предметом впливу, а також передбачає санкції, у взаємодії з державними органами. Оскільки мова йде про законопроект, а не про чинне регулювання, характеристики «реєстру лобістів», звітності та санкцій у Словаччині мають кваліфікуватися як «не вказано» через відсутність відповідного спеціального закону.

Щодо впливу неурядових організацій, можна згадати про громадянську кампанію ОК '98, як приклад їх впливу на демократичну трансформацію через мобілізацію виборців, моніторинг і громадянську освіту, оскільки у середині 1990-х Словаччина переживала демократичний відкат – концентрацію влади, тиск на медіа та громадянське суспільство, напружені відносини з ЄС і НАТО. Тоді ж виникла ОК '98, що об'єднала десятки неурядових організацій, громадських ініціатив, студентських груп, активістів, і, хоча, вона була політично незалежною (не партією), була і чітко про-демократичною. Це об'єднання пожвавило громадянську активність, інтегрувавши непартійних акторів у процеси інформування, мотивації виборців і нагляду за дотриманням виборчих стандартів [10, с. 4–5].

Це важливо для теми лобізму, бо в умовах ранньої трансформації ключовим «об'єктом впливу» є не лише закон чи урядове рішення, а сам демократичний механізм – участь і чесність виборів.

Інший випадок – протести 2018 року після вбивства журналіста Яна Куцяка і його нареченої, що стали каталізатором політичної відповідальності та кризи легітимності влади. Ці протести стали масштабними антиурядовими акціями проти уряду Роберта Фіцо, зорієнтованими на боротьбу з корупцією та утвердження демократичних цінностей, із водночас прив'язкою до нарративу «Словаччина – це Європа» як геополітичного виміру трансформації [8].

В рамках дослідження діяльності неурядових організацій, демонструється непряме лобіювання, де вирішальним ресурсом є суспільна легітимність і здатність підвищувати політичну «ціну» неврахування громадського запиту.

Основу лобістської діяльності було закладено в 2025 році з прийняттям закону № 109/2025 (Zákon č. 109/2025 Z. z. o lobingu a o zmene a doplnení niektorých zákonov), що набрав чинності з червня 2025 року [24]. Однак на початку 2026 року (3 лютого) він втратив чинність на підставі рішення Конституційного суду. Суд визнав його положення неконституційними, зокрема через невідповідність гарантіям свободи об'єднань, а омбудсман підтвердив втрату їх чинності після публікації рішення.

Приклад Угорщини демонструє роль наднаціонального права як «компенсаторного» механізму в умовах звуження внутрішнього простору: Суд ЄС у справі C-78/18 (2020) визнав

несумісними з правом ЄС відповідно вимоги до неурядових організацій щодо «іноземного фінансування» та криміналізацію допомоги шукачам притулку в межах пакета «Stop Soros» [9].

Так, після міграційної кризи 2015 року уряд Угорщини вибудував політику жорсткого контролю міграції, поєднану з кампанією проти Джорджа Сороса, якого звинувачували у «підтримці нелегальної міграції», тому в 2018 році урядом Віктора Орбанабуло ухвалено комплекс законодавчих і політичних рішень, націлених на звуження діяльності організацій у сфері міграції та громадянського суспільства загалом («Stop Soros»). Як наслідок – встановлення кримінальної відповідальності за допомогу шукачам притулку в межах пакета «Stop Soros» і її міжнародно-правове оскарження. Спільний висновок Венеційської комісії та ОБСЄ/ОДИНР (2018) року аналізує пакет норм, що безпосередньо впливає на неурядові організації (зокрема криміналізацію «сприяння незаконній міграції») і підкреслює проблемність підходу та процедурний контекст ухвалення [13, с. 6–8]. Інший приклад, у судовій справі С-78/18 (2020) показано значення наднаціонального правового захисту неурядових організацій: Суд ЄС дійшов висновку, що вимоги до асоціацій із «іноземною» підтримкою щодо реєстрації, декларування та публікації донорів і сум суперечать праву ЄС, зокрема принципу вільного руху капіталу та гарантіям свободи асоціацій, приватності й захисту даних [9].

В межах «лобістської діяльності неурядових організацій» цей приклад показує межу між прозорістю й дискримінаційним маркуванням: «прозорість фінансування» може бути легітимною метою, але не будь-якими засобами, тоді як наднаціональний контроль стає фактором, який обмежує використання регуляторних механізмів проти неурядових організацій та лобістської діяльності.

Угорщина є прикладом «демонтажу» та фрагментації регулювання: історично лобювання було врегульоване Законом XLIX (2006) як оплачувана діяльність, що здійснюється за дорученням з метою впливу на зміст рішень публічної влади [11]. Нажаль закон був оцінений основними зацікавленими суб'єктами як неуспішний і мав «незначний вплив» на прозорість лобювання. Однак він втратив чинність у 2011 році. Його було скасовано в межах ширшого перегляду регуляторної політики, оскільки механізми закону вважалися неефективними на практиці (зокрема через низький рівень реєстрації лобістів) і такими, що не забезпечують належної прозорості впливу [6, с. 11–12].

Єврокомісія у 2024 році констатує відсутність прогресу щодо лобювання та регулювання обмежень після звільнення з публічної служби; законодавчі плани з'являються лише в перспективі 2025 року, при цьому питання запровадження реєстру прозорості та «слідів впливу» (яких наразі немає) залишається невизначеним, а система є неповною без належного системного контролю щодо порушень [20]. Відповідно, для Угорщини «чинне визначення лобізму в системному спеціальному законі», «чинний реєстр лобістів за спеціальним законом», «чинні вимоги звітності й санкції в такому законі» у період 2024–2026 мають бути позначені як «не вказано» або «фрагментарно» (згідно з оцінкою Єврокомісії).

В узагальненні, Чехія формує «повний цикл прозорості впливу», що охоплює реєстрацію, звітність, слід у нормотворенні та санкції; Польща – «частковий цикл», зосереджений на професійному лобізмі й адміністративній звітності, тоді як Словаччина та Угорщина на момент 2026 року залишаються поза повноцінним спеціальним регулюванням, а дебати про прозорість впливу там часто переплітаються з конфліктами щодо простору громадянського суспільства [22].

Із зазначеного, впливає, щонеурядові організації у Вишеградських країнах найуспішніше діють у «трансформаційних вікнах» – у моменти реформ, криз довіри, різких політичних зрушень чи під впливом європейського правового тиску.

Порівняння кейсів і правових режимів дозволяє виділити чотири базові конфігурації стратегій неурядових організацій, ефективність яких залежить від стадії демократичної трансформації. Перша – інституційне (інсайдерське) лобіювання, що передбачає участь у консультаціях, підготовці законів і наданні експертизи; воно є найбільш результативним за умов відкритості інституцій і прозорих правил взаємодії. Друга – непряме (аутсайдерське) лобіювання через громадські кампанії, протести та медійний тиск, яке стає ключовим, коли формальні канали не працюють, і здатне швидко змінювати політичні рішення та навіть розширювати порядок денний до питань демократичної легітимності. Третя – коаліційне лобіювання, що посилює вплив неурядових організацій через об'єднання в мережі та просування комплексних реформ, дозволяючи зберігати довгостроковий тиск і зменшувати залежність від ситуативних можливостей. Четверта – міжнародний багаторівневий вплив через інституції ЄС, Ради Європи та суди, який стає вирішальним за ослаблення внутрішніх механізмів стримувань і противаг, забезпечуючи захист прав і обмежуючи зловживання держави [9; 19].

Для України, яка з 1 вересня 2025 року запустила Реєстр прозорості НАЗК як інфраструктуру імплементації Закону України «Про лобіювання» (<https://www.golos.com.ua/documents/z-3606-ix.pdf>), ключові уроки Вишеградської четвірки полягають у необхідності пропорційного підходу до регулювання, аби уникнути «стримувального» ефекту для громадянської адвокації, у створенні «слідів впливу» в нормотворенні, а також у захисті громадянського простору від дискримінаційного маркування через псевдо-прозорість [3].

Основні рекомендації для України полягають у необхідності забезпечити чітке й пропорційне розмежування між лобіюванням і громадянською адвокацією, щоб уникнути тиску на громадянське суспільство та не допустити його стигматизації під виглядом підвищення прозорості. Важливо, щоб запроваджене регулювання не створювало «стримувального ефекту», який може обмежити участь неурядових організацій у формуванні політики, адже міжнародний досвід показує, що надмірні або репресивні підходи лише переводять вплив у неформальну площину. Паралельно необхідно розвивати не лише реєстрацію суб'єктів лобіювання, а й інструменти відстеження реального впливу на нормотворення, зокрема через запровадження так званого «сліду впливу», що дозволяє фіксувати, хто і як впливав на конкретні рішення, підвищуючи підзвітність і довіру до процесу. Не менш критичною є інституційна підтримка впровадження законодавства – роз'яснення, методичні матеріали та єдина практика застосування норм, що вже частково реалізується через діяльність НАЗК і запуск Реєстру прозорості. Водночас ключовою передумовою ефективності всієї системи має залишатися захист громадянського простору: лише за умов довіри, відсутності політичного тиску та гарантій свободи об'єднань регулювання лобіювання може виконувати свою антикорупційну функцію, а не підірвати її.

Висновок. Лобізм неурядових організацій у країнах Вишеградської групи слід розглядати як складний інститут демократичної політики, який поєднує як формальні, так і неформальні механізми впливу. Попри поширене ототожнення лобізму з корупцією, сучасна наукова і практична перспектива демонструє, що для неурядових організацій він переважно функціонує в межах інформаційної моделі – як передача знань, експертизи та політичних рішень у процес ухвалення політики. Саме в умовах трансформаційних демократій така функція стає критично важливою, оскільки державні інститути часто не мають достатньої аналітичної спроможності й потребують зовнішніх «постачальників політик».

Водночас ефективність цього впливу безпосередньо залежить від інституційного середовища. Досвід Вишеградських країн демонструє чітку закономірність: чим більш розвинене та прозоре регулювання лобізму, тим вища його легітимність і результативність. Чехія, яка перейшла до комплексної моделі з обов'язковою реєстрацією, звітністю та фіксацією «слідів впливу», фактично створює інфраструктуру довіри між державою та громадянським

суспільством. Натомість Польща, попри наявність законодавства, обмежує його сферу «професійним» лобізмом, що залишає значну частину громадянської адвокації поза формалізованим обліком і знижує прозорість. Словаччина та Угорщина, де спеціальне регулювання відсутнє або фрагментарне, демонструють вищі ризики непрозорого впливу, політизації регулювання та використання анти-лобістської риторики як інструменту тиску на неурядові організації.

Важливою є також політична динаміка: у регіоні лобізм неурядових організацій розгортається не лише в межах формальних процедур, а й через ширші суспільні процеси. Приклади Польщі чи Словаччини показують, що громадянське суспільство здатне трансформувати суспільну мобілізацію у реальний політичний вплив, включно зі зміною урядових рішень або підвищенням політичної відповідальності. Це свідчить про те, що лобізм неурядових організацій часто виходить за межі класичного «впливу на закон» і охоплює ширші питання легітимності влади та якості демократії.

Для України цей порівняльний досвід має стратегічне значення. Запровадження реєстру лобіювання та відповідного законодавства створює необхідну інституційну основу, однак ключовим викликом залишається забезпечення балансу між прозорістю та свободою громадянського суспільства. Надмірне або репресивне регулювання може призвести до «стримувального ефекту», витісняючи вплив у неформальні канали, тоді як недостатня прозорість лише підриває довіру та створює корупційні ризики. Тому оптимальна модель має включати не лише реєстрацію, а й інструменти відстеження реального впливу («слідів впливу»), чітке розмежування адвокації та комерційного лобізму, а також гарантії захисту громадянського простору.

Отже, лобізм неурядових організацій у Центрально-Східній Європі є невід’ємним елементом демократичного врядування, але його якість визначається не самим фактом існування, а інституційними умовами, рівнем прозорості та політичним контекстом. Саме поєднання відкритих правил, підзвітності та свободи громадянського сектору забезпечує трансформацію лобізму з потенційно корупційної практики у механізм підвищення якості державної політики.

Література:

1. Адвокація – це не лобізм. *Український незалежний центр політичних досліджень*. 2023. URL: <https://ucipr.org.ua/ua/novyny/advokatsiya-tse-ne-lobizm>.
2. Вахович І. Смолич Д. Можливості адвокації та лобіювання неурядовими організаціями інтересів суб’єктів підприємства в Україні. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2024. № 3(53). С. 34–43. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.3.53.2024.575>.
3. Реєстр прозорості. *НАЗК*. URL: <https://transparency.nazk.gov.ua>.
4. Сергєєв В. Лобізм в Україні: можливості неурядових організацій. *Політичний менеджмент*. 2007. № 3. С. 88–95.
5. Abortion Rights in Poland. *European Parliament*. 2020. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0336_EN.html.
6. Bartha A. (2014). Lifting the Lid on Lobbying National Report of Hungary. *Transparency International Hungary*. P. 65.
7. Bombardini M., Trebbi F. Empirical models of lobbying. *National Bureau of Economic Research*. 2019. № w26287. P. 41. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26287/w26287.pdf.
8. Chin J. Why Slovakia Is Rising Up in Protest. *Journal of Democracy*. 2025. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/why-slovakia-is-rising-up-in-protest/>.
9. Court of Justice of the EU. Case C-78/18. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0078>.
10. Demes P. OK '98 of Slovak NGO's for Free and Fair Elections. 1998. С. 18. URL: <https://www.scribd.com/document/169222182/Demes-1998-Kampanja-OK-98-u-Slovackoj>.

11. 2006. évi XLIX. törvénya lobbitevékenységről. *Nemzeti Jogszabálytár*. 2006. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2006-49-00-00>.
12. Hall R. L., Deardorff A. V. Lobbying as Legislative Subsidy. *American Political Science Association*. 2006. №. 100(1). С. 69–84. DOI: 10.1017/S0003055406062010.
13. Joint opinion on the provisions of the so-called “Stop Soros” draft legislative package which directly affect NGOs. Venice Commission. *Council of Europe*. 2018. С. 26. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2018\)013-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2018)013-e).
14. Kergueno R. Briefing: lobby transparency in the EU. *Transparency International EU*. 2024. URL: <https://transparency.eu/briefing-lobby-transparency-in-the-eu/>.
15. Laboutková Š., Šimral V., Vymětal P. A Theoretical Model of Lobbying. *Transparent Lobbying and Democracy. Palgrave Macmillan Cham*. 2020. С. 111–141. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-36044-3_5.
16. Norton Q. How the European Internet Rose Up Against ACTA. *WIRED*. 2012. URL: <https://www.wired.com/2012/02/europe-acta/>.
17. Nový zákon o regulaci lobbování. *Vláda České republiky*. 2025. URL: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rno/aktuality/novy-zakon-o-regulaci-lobbovani-220390/>.
18. Poland: The extraordinary wave of protests across the country should be protected not attacked. *Amnesty International*. 2020. С. 5. URL: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR3733702020ENGLISH.pdf>.
19. 2024 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Czechia. *European Commission*. 2024. С. 30.
20. 2024 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Hungary. *European Commission*. 2024. С. 51.
21. 2024 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Poland. *European Commission*. 2024. С. 45. URL.
22. 2024 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Slovakia. *European Commission*. 2024. С. 49.
23. Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r.o działalności lobbingowej w procesie stanowienia prawa. *Sejm of Poland*. 2005.
24. Zákon 109/2025 Z.z. o lobingu a o zmene a doplnení niektorých zákonov. *Národná rada Slovenskej republiky*. 2025. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2025/109/20250601.html>.
25. Zákon č. 168/2025 Sb. o regulaci lobbování. *Parlament České republiky*. 2025. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2025-168>.

References:

1. Ukrainyskyi nezaleznyy tsestr politychnykh doslidzhen. (2023). *Advokatsiia – tse ne lobizm* [Advocacy is not lobbying]. Retrieved from: <https://ucipr.org.ua/ua/novyny/advokatsiya-tse-ne-lobizm> [in Ukrainian].
2. Vakhovych I., Smolych D. (2024). Mozhyvosti advokatsii ta lobiiuvannia neuriadovymy orhanizatsiiamy interesiv subiektiv pidpriemnytstva v Ukraini [Opportunities for advocacy and lobbying by NGOs of business entities’ interests in Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni vidnosyny v tsyfrovomu suspilstvi*. № 3(53). P. 34–43. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.3.53.2024.575> [in Ukrainian].
3. Natsionalne ahentstvo z zapobihannia koruptsii. *Reiestr prozorosti* [Transparency Register]. Retrieved from: <https://transparency.nazk.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Serhieiev V. (2007). Lobizm v Ukraini: mozhyvosti neuriadovykh orhanizatsii [Lobbying in Ukraine: Opportunities for NGOs]. *Politychnyi menedzhment*. № 3. P. 88–95 [in Ukrainian].
5. European Parliament. (2020). Abortion rights in Poland. Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0336_EN.html.
6. Bartha A. (2014). Lifting the lid on lobbying: National report of Hungary. *Transparency International Hungary*.
7. Bombardini M., Trebbi F. (2019). Empirical models of lobbying (Working Paper №. w26287). *National Bureau of Economic Research*. Retrieved from: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26287/w26287.pdf.

8. Chin J. (2025). Why Slovakia is rising up in protest. *Journal of Democracy*. Retrieved from: <https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/why-slovakia-is-rising-up-in-protest/>.
9. Court of Justice of the European Union. Case C-78/18. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0078>.
10. Demes P. (1998). OK '98 of Slovak NGOs for free and fair elections P. 18. Retrieved from: <https://www.scribd.com/document/169222182/Demes-1998-Kampanja-OK-98-u-Slovackoj>.
11. Nemzeti Jogszabálytár. (2006). 2006. évi XLIX. törvény a lobbitevékenységről [Act XLIX of 2006 on lobbying activity]. Retrieved from: <https://njt.hu/jogszabaly/2006-49-00-00>.
12. Hall R. L., Deardorff A. V. (2006). Lobbying as legislative subsidy. *American Political Science Review*. № 100(1). P. 69–84. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003055406062010>.
13. Venice Commission. (2018). Joint opinion on the provisions of the so-called “Stop Soros” draft legislative package which directly affect NGOs. P. 26. *Council of Europe*. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2018\)013-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2018)013-e).
14. Kergueno R. (2024). Briefing: Lobby transparency in the EU. *Transparency International EU*. Retrieved from: <https://transparency.eu/briefing-lobby-transparency-in-the-eu/>.
15. Laboutková Š., Šimral V., Vymětal, P. (2020). A theoretical model of lobbying. In *Transparent lobbying and democracy*. Palgrave Macmillan. P. 111–141. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-36044-3_5.
16. Norton Q. (2012). How the European Internet rose up against ACTA. *WIRED*. Retrieved from: <https://www.wired.com/2012/02/europe-acta/>.
17. Vlada České republiky. (2025). Nový zákon o regulaci lobbování [New law on lobbying regulation]. Retrieved from: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rnno/aktuality/novy-zakon-o-regulaci-lobbovani-220390/>.
18. Amnesty International. (2020). Poland: The extraordinary wave of protests across the country should be protected not attacked. P. 5. Retrieved from: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR3733702020ENGLISH.pdf>.
19. European Commission. (2024). 2024 Rule of law report: Country chapter on the rule of law situation in Czechia. P. 30.
20. European Commission. (2024). 2024 Rule of law report: Country chapter on the rule of law situation in Hungary. P. 51.
21. European Commission. (2024). 2024 Rule of law report: Country chapter on the rule of law situation in Poland. P. 45.
22. European Commission. (2024). 2024 Rule of law report: Country chapter on the rule of law situation in Slovakia. P. 49.
23. Sejm of Poland. (2005). Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa [Act of July 7, 2005 on lobbying activity in the legislative process].
24. Národná rada Slovenskej republiky. (2025). Zákon 109/2025 Z. z. o lobingu a o zmene a doplnení niektorých zákonov [Act No. 109/2025 on lobbying]. Retrieved from: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2025/109/20250601.html>.
25. Parlament České republiky. (2025). Zákon č. 168/2025 Sb. o regulaci lobbování [Act No. 168/2025 on lobbying regulation]. Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2025-168>.

Vasyl Chornopyskyi. Lobbying Of Non-Governmental Organizations In The Conditions Of Democratic Transformations: The Example Of The Visegrad Group Countries

The study is devoted to the analysis of lobbying by non-governmental organizations in the context of democratic transformations, with a focus on the Visegrad Group countries and practical implications for Ukraine. Lobbying is considered from the perspective of “exchange” (quid pro quo) and “information” approaches, where the latter acquires particular importance in the context of transformational democracies. In such systems, non-governmental organizations act not only as pressure groups, but as “actors shaping political decisions”, providing the state with expertise, analytics and decision-making tools. The concept of “legislative subsidy” emphasizes their role in strengthening the institutional capacity of the state through the provision of knowledge and support from political allies.

Particular attention is paid to the problem of lobbying transparency and its public perception, where identification with corrupt practices persists. This necessitates a clear distinction between commercial lobbying and civic advocacy. A comparative analysis of the Visegrad countries demonstrates different models of regulation: from a comprehensive transparency system in the Czech Republic to a partially institutionalized approach in Poland and the absence of systemic regulation in Slovakia and Hungary. Four main strategies of influence are identified: institutional, indirect, coalition and international lobbying, the effectiveness of which varies depending on the stage of democratic transformation. The generalization of experience allows us to formulate recommendations for Ukraine, in particular regarding the need for proportional regulation, the introduction of “influence traces” and ensuring the protection of civil space. It is emphasized that only under conditions of transparency and trust can lobbying function as a legitimate instrument of democratic governance.

It is additionally substantiated that the role of non-governmental organizations in the political process goes beyond direct influence on norm-setting, encompassing shaping the public agenda, increasing the level of civic participation, and strengthening the democratic legitimacy of government institutions. In times of crisis or when formal channels of interaction are limited, it is the civil sector that can provide alternative mechanisms of influence through the mobilization of society and the use of international instruments for the protection of rights. This emphasizes the need to consider lobbying not only as a tool of influence, but as part of a broader ecosystem of democratic governance.

Key words: *political systems, political processes, lobbying, institutional factors, civil society, non-governmental organizations, Visegrad Group, European integration.*

Відомості про автора:

Чорнописький Василь – аспірант кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 04.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026